

minari a speciebus non simplici modo repræsentantibus, quia hoc solum non sufficit, nec comprehensione simplici omnem veritatem attingentibus, quia hoc non datur in nobis; sed quadam compositione, et collatione determinantibus, quod ad specialem habitum, seu principium determinativum spectat, quod est habitus. Quare in veritatibus cognoscendis non debet separari assensus iudicia compositione, et collatione terminorum, sed verumque pertinet ad veritatem sic cognoscendam, quod aliquo principio indigeat determinante, et difficultatem vincente, eo quod remota compositione, et collatione datur in Angelis cognitio et assensus veritatis, tam pro principiis, quam pro conclusionibus sine habitu.

XXXIII. Ad fundamentum secundæ, et tertiæ sententiæ patet ex dictis, non debere distingui diversos habitus principiorum, neque ex diversa immaterialitate objectorum, neque ex eo quod veritates constent terminis magis, vel minus communibus, quia omnes istæ differentiæ non inducunt diversam rationem formalem manifestandi, et innotescendi ipsam veritatem, sed omnes conspirant in eundem modum cognoscendi, et manifestandi, scilicet ex ipsa terminorum evidentia, et collatione inter se, ut dictum est.

XXXIV. Ad id quod in quarta opinione adducitur de distinctione syndæresis ab intellectu principiorum, respondetur nos non distinguere syndæresim a toto genere habitus principiorum, sed sub ipso illam ponere, ita quod intellectus, seu habitus principiorum sit quasi species subalterna, quæ dividitur in duas species, scilicet intellectum principiorum specularium, et syndæresim, quæ est practicum, sicut scientia est species subalterna, quæ in varias scientiæ species dividitur.

ARTICULUS III.

Quid de habitu sapientiæ, et scientiæ?

Non sunt nobis modo tractandæ difficultates de divisione, et distinctione scientiarum, quomodo, et ex quibus principiis earum unitas, aut distinctio sumatur, quia de his egimus suo loco, id est, circa libros posteriorum Aristotelis, quæst. xxvii logicæ, et in primo, tom prima parte, disp. ii. Solum oportet ea quæ de sapientia, et distinctione ejus a scientia D. Thomas tradit, breviter explicare per aliquas quæstiunculas, et dubiola. Est autem præcipua difficultas in duobus. Primo, quomodo sapientia sit virtus intellectualis condistincta a scientia, et aliis virtutibus intellectualibus: secundo, cur dicatur sapientia versari circa conclusiones, et principia; scientia vero solum circa conclusiones, ut S. Thomas dicit in hac quæstione lvii, art. ii ad primum.

QUÆRITUR PRIMO DE IPSA SAPIENTIA QUID SIT, ET AN SIT SPECIES CONDISTINCTA A SCIENTIA VEL SUB ILLA CONTENTA.

I. Respondetur sapientiam multipliciter accipi posse. Nam primo accipitur pro dono Spiritus sancti, quod vocatur sapientia, de quo in præsentia non agimus, sed agit D. Thomas 2-2, quæst. xlv, quia hic solum agimus de sapientia, quæ est virtus intellectualis, quam philosophus agnovit sexto ethicorum; non autem ipse agnovit sapientiam, quæ est donum Spiritus sancti. Secundo, accipitur sapientia pro scientia, vel arte perfectissima in suo genere, sicut Apostolus i ad Corinth. iii se

appellat sapientem architectum, dicens: *Ut sapiens architectus fundamentum posui*, quasi in genere illius artis peritissimus. Et sic qui in aliquo genere, sive artis, sive scientiæ peritissimus habetur, sapiens nuncupatur, quasi summe, aut maxime sciens. Tertio denique accipitur sapientia pro summa, et prima inter reliquas scientias, seu in omni cognitione humana, et talis est, quæ iudicat de rebus secundum primas, et altissimas causas, ut dicitur i metaphysic. cap. i, et in vi ethicorum, c. iii et vi et vii, ubi philosophus agit de virtutibus intellectualibus, quarum una est sapientia. Et sic sola metaphysica inter scientias naturales, et theologia, quæ agit de Deo ex revelatis per fidem dicuntur sapientiæ, quia solæ tractant de prima causa, quæ est Deus, et de primis entibus.

II. In præsentia ergo agimus de sapientia in hac tertiâ acceptione, scilicet pro illa, quæ est simpliciter prima, et perfectissima inter omnes scientias, et in omni cognitione humana, non quæ solum in aliquo genere scibilium perfectissima, aut exactissima cognitio est, ubi obiter est advertendum dici sapientiam perfectissimam inter scientias præcipue propter perfectionem objecti, quod attingit, licet in aliquibus conditionibus possint aliquæ inferiores scientiæ, aut cognitiones excedere, sed non simpliciter: sicut aliquæ scientiæ cognoscunt de suo objecto aliqua a priori per causam, quæ realiter, et in rigore causa est. In Deo autem non ostenditur aliquid a priori per causam, quæ in rigore causa sit, nec passiones entis realiter, et in rigore causantur ab ente, quia identificantur cum illo. Similiter aliquæ scientiæ, ut mathematicæ innituntur principiis certioribus, aut evidentioribus quoad nos, quia magis ad sensum reducuntur, meta-

physica autem innititur principiis universalioribus, et certioribus quoad se. Sed istæ conditiones non excellunt simpliciter, sed secundum quid, quia ipsa perfectio objecti altior est in metaphysica, et ipsa ratio formalis abstractior, et certitudo secundum se major. Nec ipsa sapientia dirigitur, aut instruitur ab alia in genere veri, cum potius ipsa iudicet de omnibus, licet usus, et exercitium speculationis ejus, quatenus libere, et voluntarie fit, regulabilis, et imperabilis sit a prudentia. Sed hoc est commune omnibus actibus liberis.

III. Quare restat explicare, an sapientia contineatur sub scientia tamquam species sub genere; an vero sit genus virtutis intellectualis secundum a scientia. Nam si sub scientia continetur tamquam species quædam illius, licet perfectissima, sufficiebat Aristoteli numerare quatuor virtutes intellectuales, duas speculativas, intellectum principiorum, et scientiam; duas practicas, artem, et prudentiam, non vero oportebat addi quintam virtutem, scilicet sapientiam, cum hæc sub scientia contineatur, sicut nec aliæ species scientiarum, quæ sub scientia continentur, specialiter, hic numerantur. Si vero sapientia non continetur sub scientia tamquam species sub genere, neque participabit naturam, et definitionem scientiæ, cum tamen ei manifeste conveniat, nam etiam sapientia est habitus demonstrativus procedens ex prioribus notioribus, causisque conclusionum, et ipsi competit cognoscere causam ob quam res est, illius causam esse; ergo convenit ei definitio scientiæ, atque adeo est species quædam scientiæ.

IV. Hanc difficultatem proposuit S. Thomas in hac quæstione lvii, articulo secundo, in primo argumento. Et respondet, quod in sapientia

considerantur duo. Primum est, ex principiis deducere conclusiones, et demonstrative procedere: secundum est, universalitas ejus qua se extendit ad judicandum de omnibus, etiam de ipsis principiis, quatenus ea defendit, et explicat, quatenus talia principia etiam ad altissimas causas reducibilia sunt, atque ab eis dependent. Sapientia autem procedit ex primis, seu altissimis causis, et sic de omnibus judicat. Unde et Aristoteles 1 metaphys. capite secundo dicit pertinere ad sapientem considerare causam altissimam, per quam certissime de aliis judicet, et secundum quam omnia ordinari oportet. Et D. Thomas 2-2, quæstione XLV, articulo primo inquit, quod qui cognoscit causam altissimam, quæ est Deus, dicitur sapiens simpliciter in quantum potest per regulas divinas omnia judicare, et ordinare. Quod iudicium consequitur homo per Spiritum sanctum, secundum illud 1 ad Corinth. II: *Spiritualis iudicat omnia.*

V. Quare si consideretur sapientia primo modo, sic est species quædam scientiæ generaliter sumptæ, et convenit illi definitio scientiæ posita a philosopho, cum sapientia sit habitus demonstrativus ex principiis probans conclusiones. Cæterum secundo modo excedit vim, et rationem scientiæ, non solum quia perfectissima species illius est, sed propter influentiam, quam habet in reliquis scientiis, et in earum principia judicando, et ordinando de omnibus, atque reducendo ad altissimas causas. Unde fuit necesse numerare hunc habitum inter cæteros et condistinguere a scientia, et aliis, quia licet sapientia quædam scientia sit, et habitus demonstrativus, tamen in ratione virtutis intellectualis perficientis intellectum in ratione veri specialem habet eminentiam, et excellentiam, quatenus ha-

bet ordinare, et judicare de omnibus, etiam de ipsis principiis, defendendo et explicando ea. Et sic est quasi regula, et mensura perficiens reliquas scientias. Et quia hic tractatus est de virtutibus, oportuit seorsum explicare, et distinguere hanc virtutem intellectualem, quia specialiter habet perficere intellectum in ratione virtutis intellectualis, tamquam regula, et mensura cæterarum, utpote judicans, et ordinans de illis earumque principiis. Unde non debet considerari ut simplex quædam species scientiæ, seu habitus demonstrativi, sicut reliquæ species scientiarum, sed ut specialis virtus perficiens reliquas scientias, et quasi regula earum, et iudicativa, atque ordinativa earum.

VI. Nec ex hoc sequitur, debere sapientiam addisci ante alias scientias, quia si judicat de principiis aliarum scientiarum, oportet ut principia sint recte ordinata, et firmata, quod sint explicata, et defensa ab ipsa sapientia. Unde sicut principia antecedunt scientias, quarum principia sunt, ita et defensio, atque iudicium de talibus principiis, quod facit sapientia, debet antea tradi, ut remaneant principia sufficienter firmata, sicut prius debet tradi scientia subalternans, quam subalternata, quia ista habet evidentiam suorum principiorum ab illa, et ita si perfecte traditur subalternata debet supponere subalternantem. Et eodem modo logica traditur ante omnes scientias, quia omnibus instrumenta præbet, quibus recte suos forment discursus; ergo a fortiori sapientia debet præcedere, ut recte sua firment principia.

VII. Sed respondetur, quod sapientia non judicat de principiis aliarum scientiarum ostendendo earum veritatem, et dando illis evidentiam,

cum eam habeant per se, et ex terminis, sed earum veritatem defendendo, et explicando secundum convenientiam, et ordinationem ad primas causas, et suprema principia. Quæ continuatio, et ordo cum illis exigit perfectissimam cognitionem, utpote rerum altissimarum, et ideo non oportet prius tradi sapientiam, quam principia reliquarum scientiarum, sed post reliquas scientias, quia defensio, et explicatio talium principiorum cum ordine, et continuatione ad suprema principia, et primas causas entium non exigitur ad habendam simpliciter evidentiam talium principiorum, sed ad comparandam, et conferendam eorum veritatem cum veritate aliorum principiorum, quæ superiora sunt, ut ex tali collatione magis constet de veritate illorum principiorum quoad nos, et ut magis possint defendi, et explicari. Hoc autem valde perfectam exigit cognitionem, cum ipsa suprema principia, et primæ causæ debeant exacte ad hoc cognosci, ut inter ipsa, et alia principia talis comparatio fieri possit. Non requiritur autem ad alias scientias comparandas ista firmitas in principiis, quæ ex sapientia provenit defendendo, et explicando ipsa, quia firmitas ista est extrinseca pertinet ad defensionem talium principiorum, et ad comparisonem eorum cum supremis causis, et principiis. Sufficit autem ad acquisitionem aliarum scientiarum evidentiam, et firmitatem principiorum intrinsecam, quæ scilicet habetur ex ipsis terminis.

VIII. Ad id quod dicitur de principiis scientiæ subalternatæ, respondetur ista principia habere evidentiam, et probationem ex scientia subalternante, quia sunt sicut conclusiones ejus, non autem sunt principia simpliciter, id est, ex terminis nota. Unde simpliciter non habet

scientia subalternata statum scientiæ nisi continetur cum subalternante, eamque supponat. Quod vero dicitur de logica, est longe diversa ratio, quia logica non tradit aliis scientiis principia, aut ea probat, sed solum tradit instrumenta sciendi, id est, dispositionem convenientem præmissarum, et propositionum ad inferendam conclusionem, et scientifice procedendum sine errore. Unde necesse est, quod præcedat logica alias scientias, quia oportet quod præcedat notitia instrumentorum, et dispositionum sciendi, prius quam scientia ipsa tradatur, quia per talem modum, et formam debet disponi, ut scientifice possit procedere, et sine errore.

QUÆRITUR SECUNDO QUOMODO SAPIENTIA DICATUR ATTINGERE PRINCIPIA ALIARUM SCIENTIARUM.

I. Et est difficultas in duobus. Primum, an sapientia attingat ista principia reddendo illa magis firmata, et certa, et magis evidentia in se; an vero solum quoad nos: et quid sit reddere evidentia quoad nos. Nam si ipsa principia sunt ex terminis nota, quid amplius evidentia redduntur, sive in se, sive quoad nos ex tali probatione, et defensione sapientiæ, cum omnis manifestatio probativa sit inferior et minor, quam manifestatio ex terminis. Quod si est reductio, et comparatio istorum principiorum cum primis causis, primisque principiis, totum hoc fit probatione et consequentia, atque adeo minori firmitate, et evidentia, quam ex notitia terminorum habetur.

II. Secundum est, quia hoc modo sapientia non solum attinget principia aliarum scientiarum, sed etiam propria reflectendo super illa, ea-